

Тема 2. Економічна система суспільства та форми організації суспільного виробництва.

- 1. Поняття, основні риси та елементи економічної системи.**
- 2. Класифікація економічних систем.**
- 3. Принципи організації ринкової економіки. Сучасні моделі ринкової економіки.**
- 4. Натуральна форма суспільного виробництва, умови її виникнення, основні риси та історична обмеженість.**
- 5. Товарна форма виробництва, її генезис, сутність та основні риси.**

1. Поняття, основні риси та елементи економічної системи.

- Ефективність функціонування національної економіки вирішальною мірою залежить від типу економічної системи, що склалася у суспільстві.

ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА – ЦЕ

- сукупність економічних відносин, що історично виникли, склалися в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ;
- сукупність юридично закріплених норм, правил, принципів, що визначають характер взаємин між людьми;

ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА – ЦЕ

- спосіб організації національної економіки;
- сукупність економічних відносин між суб'єктами, що господарюють, які здійснюють вибір способів оптимального використання обмежених ресурсів з метою задоволення індивідуальних і суспільних потреб.

Економічна система характеризується
такими рисами:

- *цілісність*
- *організованість*
- *керованість*
- *цілеспрямованість*

Цілісність економічної системи означає органічну єдність і сумісність різних сторін та елементів системи, домінування в ній сукупності економічних відносин, що відбивають її глибинну суть.

Керованість економічної системи – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що забезпечують її рівновагу. Координація діяльності господарюючих суб'єктів може здійснюватися сукупністю ринкових механізмів, “невидимою рукою” ринку, а також свідомим впливом ринкових суб'єктів на економічні процеси з метою одержання бажаного результату.

Організованість економічної системи

означає її здатність охопити усі підсистеми виробничих відносин, що складаються безпосередньо в процесі виробництва життєвих благ, їх розподілу, а також на стадіях обміну та споживання.

Цілеспрямованість економічної системи
має на увазі чітке усвідомлення цілей, що
ставить перед собою суспільство. Кінцева
мета – вільний усебічний розвиток
особистості.

Соціальна спрямованість суспільного
виробництва залишається головним
напрямком розвитку економічної системи.

Основні елементи економічної системи:

- *спосіб узгодження діяльності суб'єктів господарського життя, або спосіб розв'язання основних проблем організації економіки;*
- *власність на виробничі ресурси та виготовлені життєві блага.*

Серед усіх проблем виділяють три, які називають основними, або фундаментальними:

- *що виробляти?*
- *як виробляти ?*
- *для кого виробляти ?*

2. Класифікація економічних систем.

Залежно від того, як розв'язуються три основні проблеми економічної організації, можна виділити ряд основних моделей економічної системи чи способів їх розв'язання.

Моделі різняться передусім за двома ознаками:

- 1) формою власності на засоби виробництва;**
- 2) способом управління і координації економічної діяльності.**

Можна виділити такі основні моделі економічних систем:

1. ринкова економіка
2. командна економіка
3. традиційна економіка
4. змішана економіка

Ринкова економіка

- Чистий ринок, чи економіка вільного підприємництва (вільної конкуренції (або її ще називають "*laissez faire*"), — скоріше ідеальна схема, ніж реальність. Ця система передбачає повне невтручання держави в економічне життя, чого по суті ніколи в світі не було. Для цієї системи властиві приватна власність, конкуренція, а регулятором виробництва і всієї економічної діяльності є *ціна*.

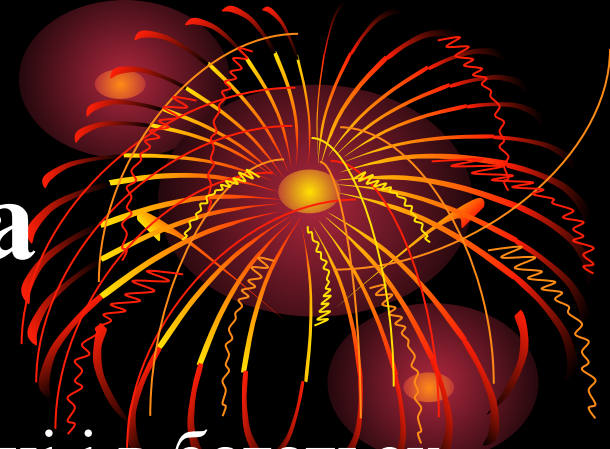

Командна економіка

- Альтернативою чисто ринковій економіці є командно-адміністративна економіка. Основу цієї системи становить державна власність на всі матеріальні ресурси і централізоване прийняття рішень практично з усіх економічних питань. Централізоване планування вирішує усі питання щодо виробництва, розподілу, обміну, споживання. Підприємства, будучи державними, здійснюють виробництво згідно з державними директивами.

Традиційна економіка

- У примітивних суспільствах, а нині і в багатьох економічно слаборозвинутих країнах, економічна поведінка визначається традиціями і звичаями, що передаються із покоління в покоління. Технологія виробництва, характер розподілу, обмін і споживання виготовлених продуктів визначаються, виходячи з давніх звичаїв. Традиції дуже ускладнюють запровадження інновацій, використання нової техніки, оскільки загрожують стабільності існуючим відносинам, існуючому ладу.

Змішана економіка

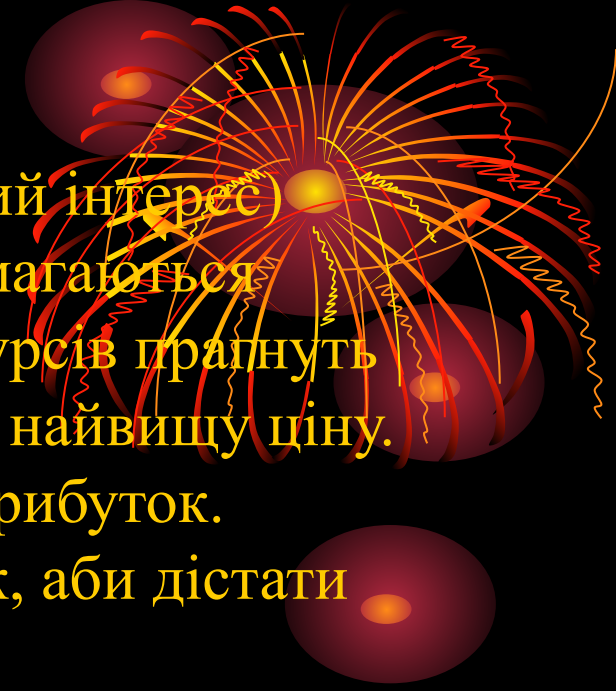

- Проміжною системою між чисто ринковою і командною економікою є змішана економічна система. Вона базується на плюралізмі форм власності, де переважає приватна власність, але існують і державні підприємства. Уряд у такій системі відіграє активну економічну роль не тільки як власник, а й через систему економічних важелів, з допомогою яких впливає на активність господарського життя. Великі корпорації та сильні профспілки також виступають важливими економічними чинниками.

3. Принципи організації ринкової економіки. Сучасні моделі ринкової економіки.

- *Приватна власність* (дає змогу окремим особам та підприємствам на свій розсуд залучати й застосовувати ресурси);
- *Свобода підприємництва й вибору.* Свобода підприємництва означає, що власники матеріальних ресурсів і грошей можуть вільно організовувати виробництво товарів і послуг. Свобода вибору передбачає, що власники ресурсів і грошей використовують їх на свій розсуд і що особа вільна вибрати будь-який вид діяльності.

-
- **Особиста заінтересованість** (особистий інтерес)
Кожна людина й господарська ланка намагаються робити те, що їм вигідно. Власники ресурсів прагнуть продати їх або надати в користування за найвищу ціну. Фірми бажають отримати найбільший прибуток. Споживачі розподіляють свої доходи так, аби дістати максимальну користь від споживання;
 - **Конкуренція (конкурентний ринок)** Передбачає:
 - 1) наявність на ринку значної кількості незалежних продавців і покупців конкретного продукту або ресурсу;
 - 2) свободу для покупців і продавців виступати на певних ринках чи залишати їх.

Сучасні моделі ринкової економіки:

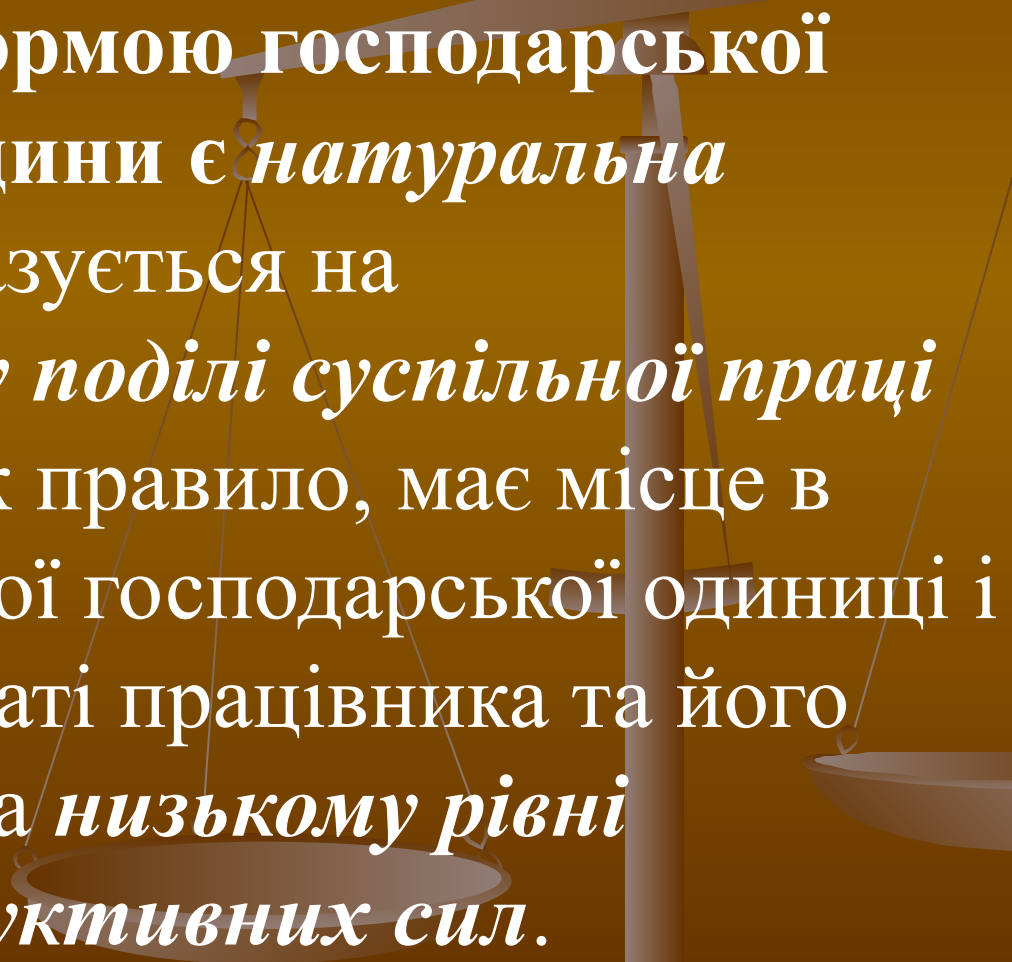
- *Американська модель* є найчистішим різновидом вільного підприємництва. Її основу становить система всілякого заохочення підприємництва, досягнення особистого успіху, збагачення найактивнішої частини населення. Групам населення з низькими доходами забезпечується прийнятний рівень життя за рахунок часткових пільг і допомоги.

- *Японська модель* є різновидом узгодженого вільного підприємництва. Характеризується значним втручанням держави в господарське життя, спрямованим на створення такого макроекономічного середовища, в якому прогресивні галузі зростають найшвидше. Розвиток економіки підпорядкований загальним національним завданням. Розв'язанням соціальних завдань здебільшого займаються корпорації.

- *Шведська модель* є своєрідним поєднанням ринкової економіки і соціалістичної ідеології. Її часто називають *розподільним соціалізмом*. Основний принцип цієї моделі полягає в розмежуванні двох економічних функцій: створення багатства і його розподілу. Перша функція реалізується в конкурентній ринковій економіці приватним сектором, другу виконує уряд, який намагається усунути наявні, на його погляд, несправедливості через перерозподіл доходів.

4. **Натуральна форма суспільного виробництва, умови її виникнення, основні риси та історична обмеженість.**

Первинною формою господарської діяльності людини є *натуральна форма*. Вона базується на *нерозвинутому поділі суспільної праці* (такий поділ, як правило, має місце в межах первинної господарської одиниці і залежить від статі працівника та його віку), а також на *низькому рівні розвитку продуктивних сил*.

Мета натурального господарства – задоволення власних потреб виробника та членів його родини.

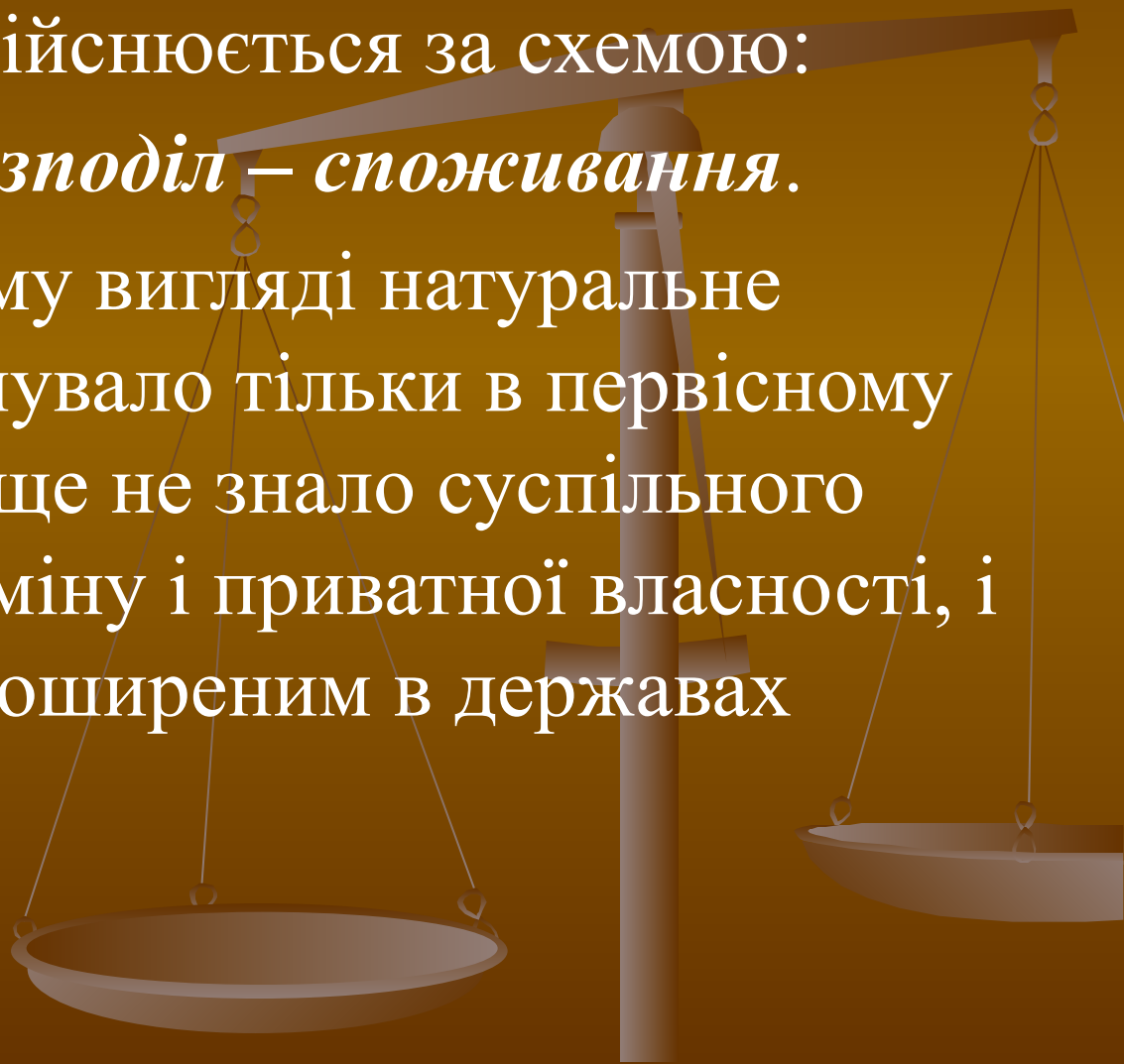
Виробник безпосередньо володіє засобами виробництва, які йому потрібні для здійснення процесу праці та виробництва засобів існування.

В основі такого виробництва – ручна праця, праця малопродуктивна, одноманітна, виснажлива, а результати праці – продукти – не набувають суспільної форми, вони створюють *фонд життєвих засобів для самого виробника, членів його родини і споживаються не після обміну, а після розподілу.*

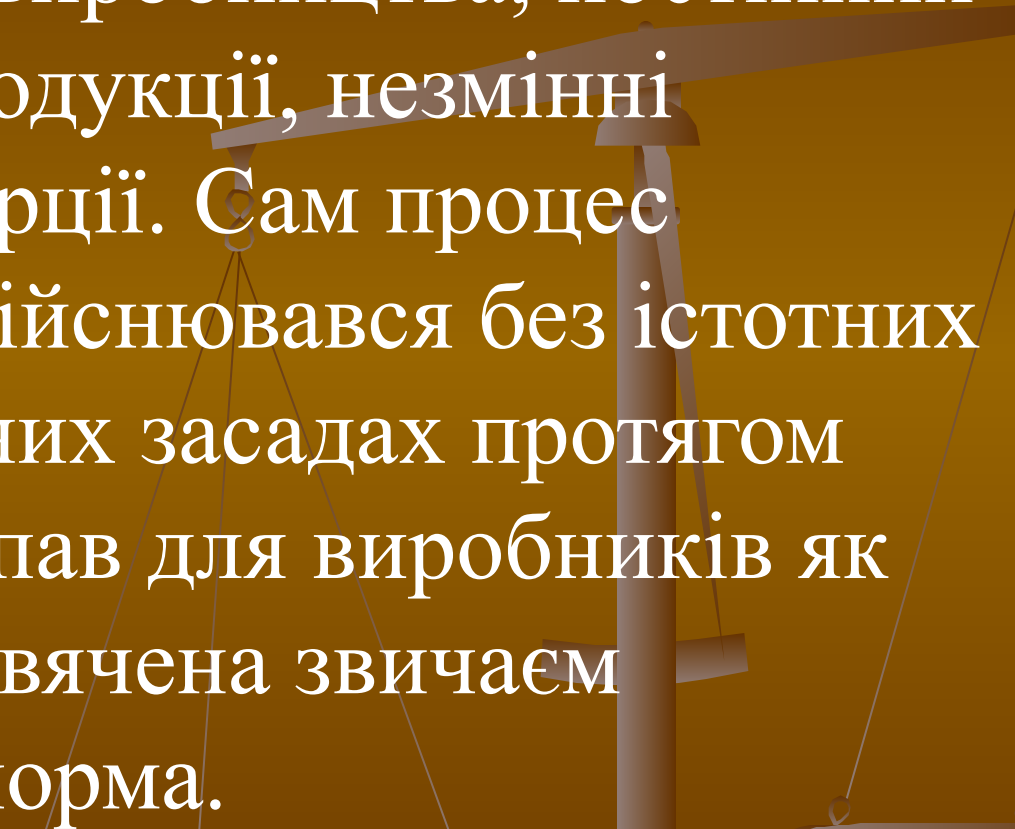
В умовах натурального господарства *обмін* результатами праці, як правило, відсутній, рух продуктів здійснюється за схемою:

виробництво – розподіл – споживання.

У найбільш чистому вигляді натуральне господарство існувало тільки в первісному суспільстві, яке ще не знало суспільного поділу праці, обміну і приватної власності, і було найбільш поширеним в державах Давнього Сходу.

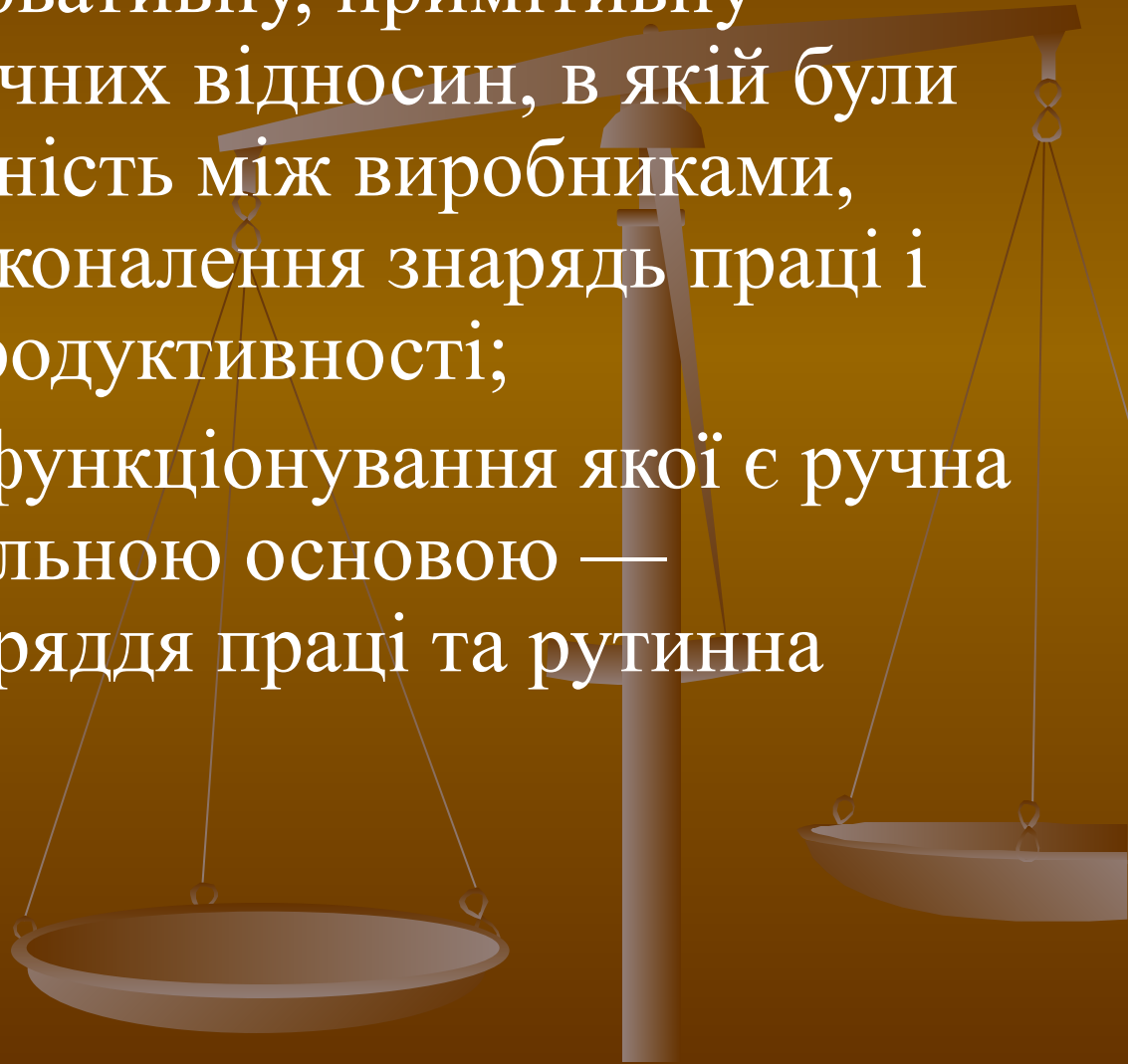

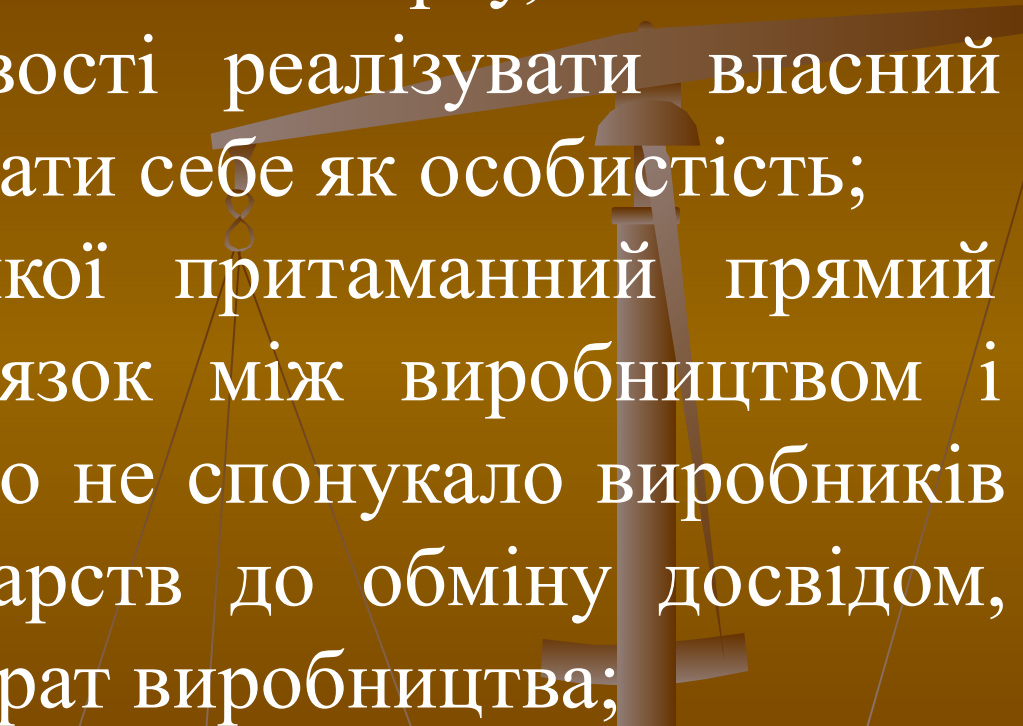
Натуральному господарству притаманні традиційність виробництва, постійний асортимент продукції, незмінні галузеві пропорції. Сам процес відтворення здійснювався без істотних змін, на існуючих засадах протягом століть і виступав для виробників як обов'язкова, освячена звичаєм господарська норма.

Натуральну форму господарювання характеризують як:

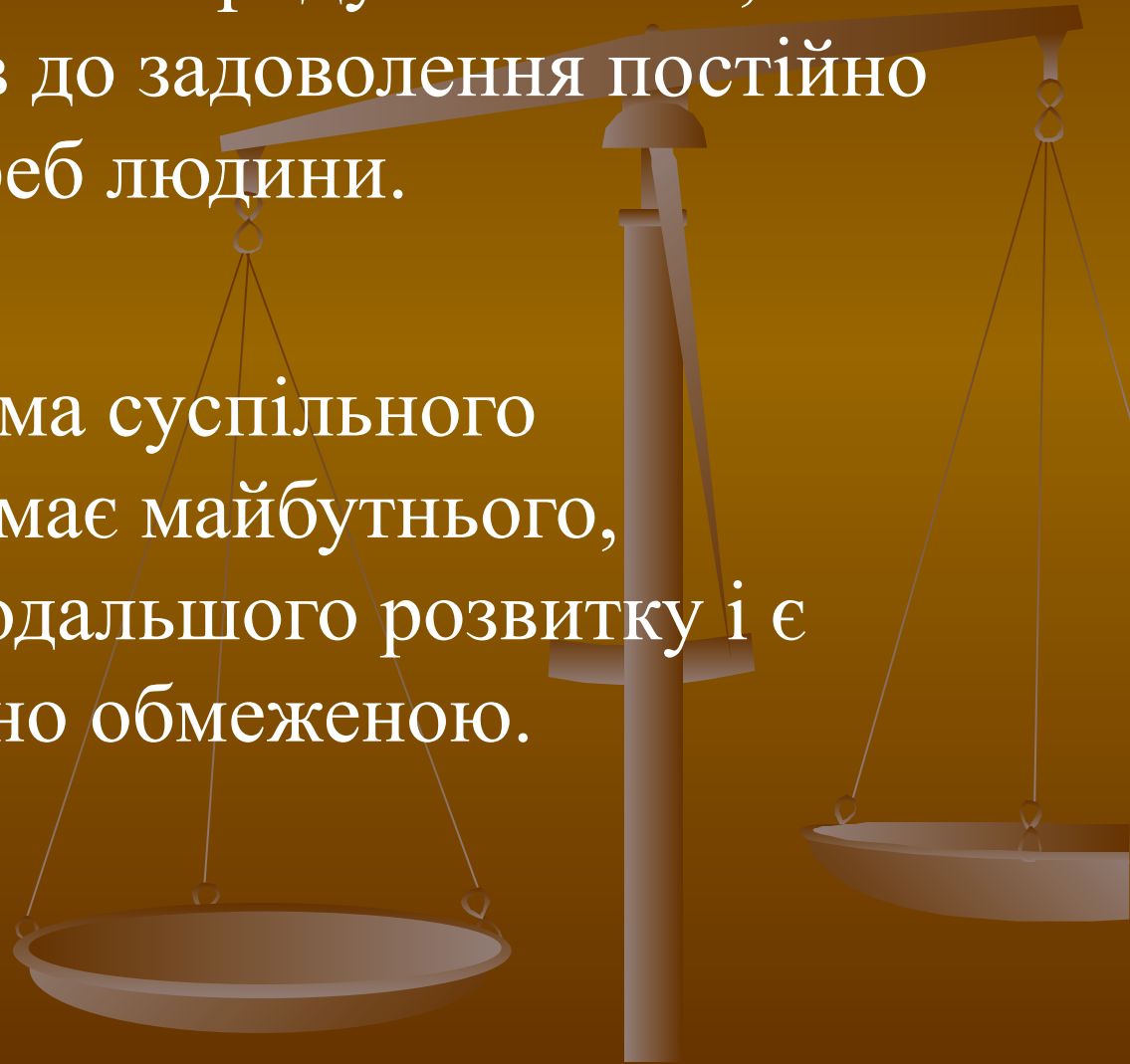
- 1) замкнену, консервативну, примітивну систему економічних відносин, в якій були відсутні змагальність між виробниками, стимули до удосконалення знарядь праці і підвищення її продуктивності;
- 2) таку, джерелом функціонування якої є ручна праця, її матеріальною основою — найпростіші знаряддя праці та рутинна техніка;

-
- 3) таку, що гальмувала становлення та розвиток різних форм власності (зокрема, приватної), що, в свою чергу, позбавляло людину можливості реалізувати власний інтерес, реалізувати себе як особистість;
- 4) форму, для якої притаманний прямий економічний зв'язок між виробництвом і споживанням, що не спонукало виробників окремих господарств до обміну досвідом, до зниження витрат виробництва;

5) форму, яка не сприяла подальшому розвитку, поглибленню суспільного поділу праці, підвищенню її продуктивності, не створювала умов до задоволення постійно зростаючих потреб людини.

Натуральна форма суспільного господарства не має майбутнього, перспектив до подальшого розвитку і є формою історично обмеженою.

5. Товарна форма виробництва, її генезис, сутність та основні риси.

Загальною умовою виникнення товарного виробництва є *суспільний поділ праці*, який спричинює обмін продуктами між виробниками. *Безпосередньою* причиною товарного виробництва є соціально-економічна відокремленість виробників на основі *приватної власності* та *неоднорідності праці*.

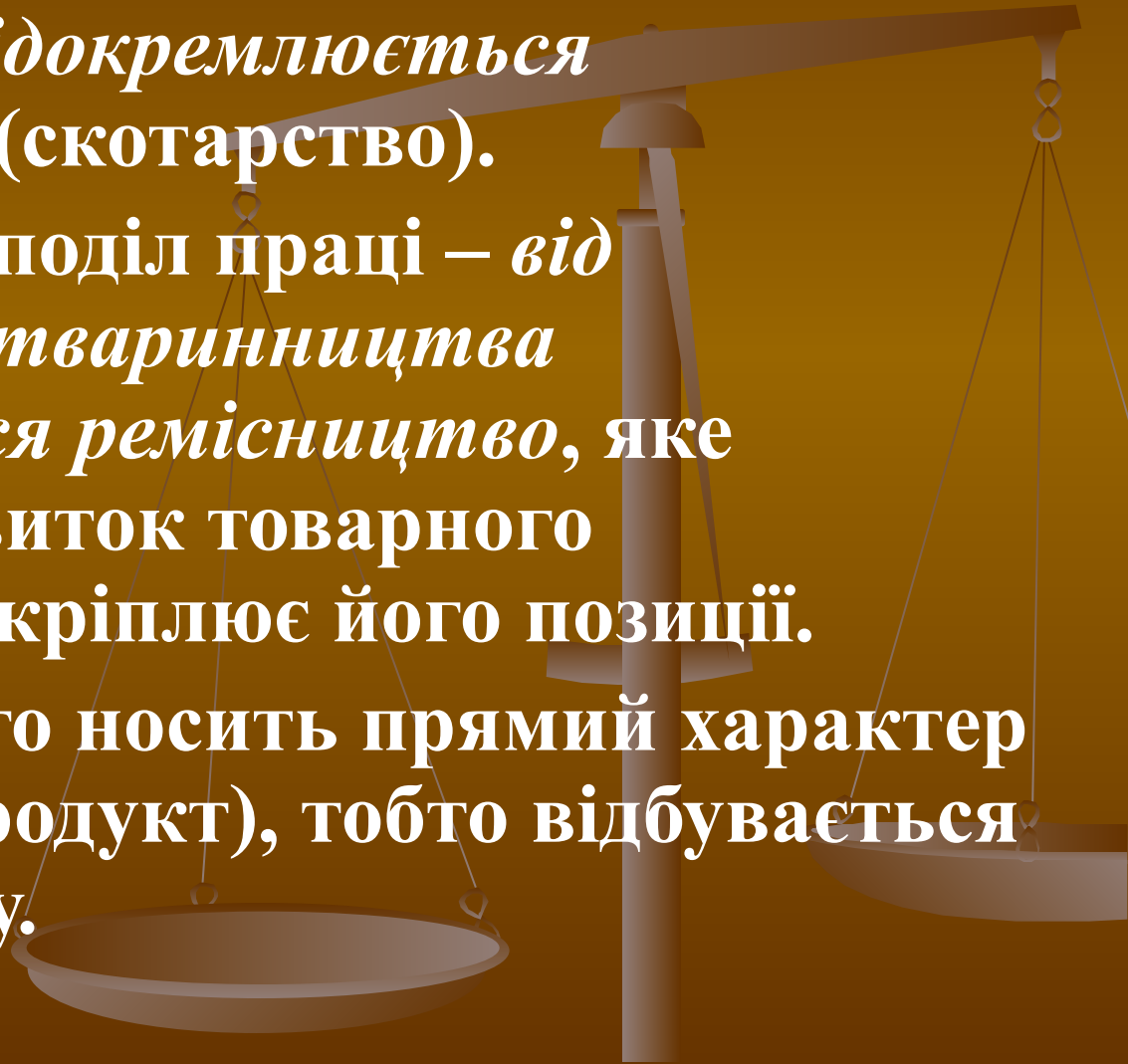
Виробники прагнуть відокремитися у веденні свого господарства, щоб поставити споживання у пряму залежність від затрат

Суспільний поділ праці пройшов декілька етапів.

Перший етап мав місце тоді, коли від землеробства відокремлюється тваринництво (скотарство).

Другий крупний поділ праці – від землеробства і тваринництва відокремлюється ремісництво, яке поглиблює розвиток товарного господарства, укріплює його позиції.

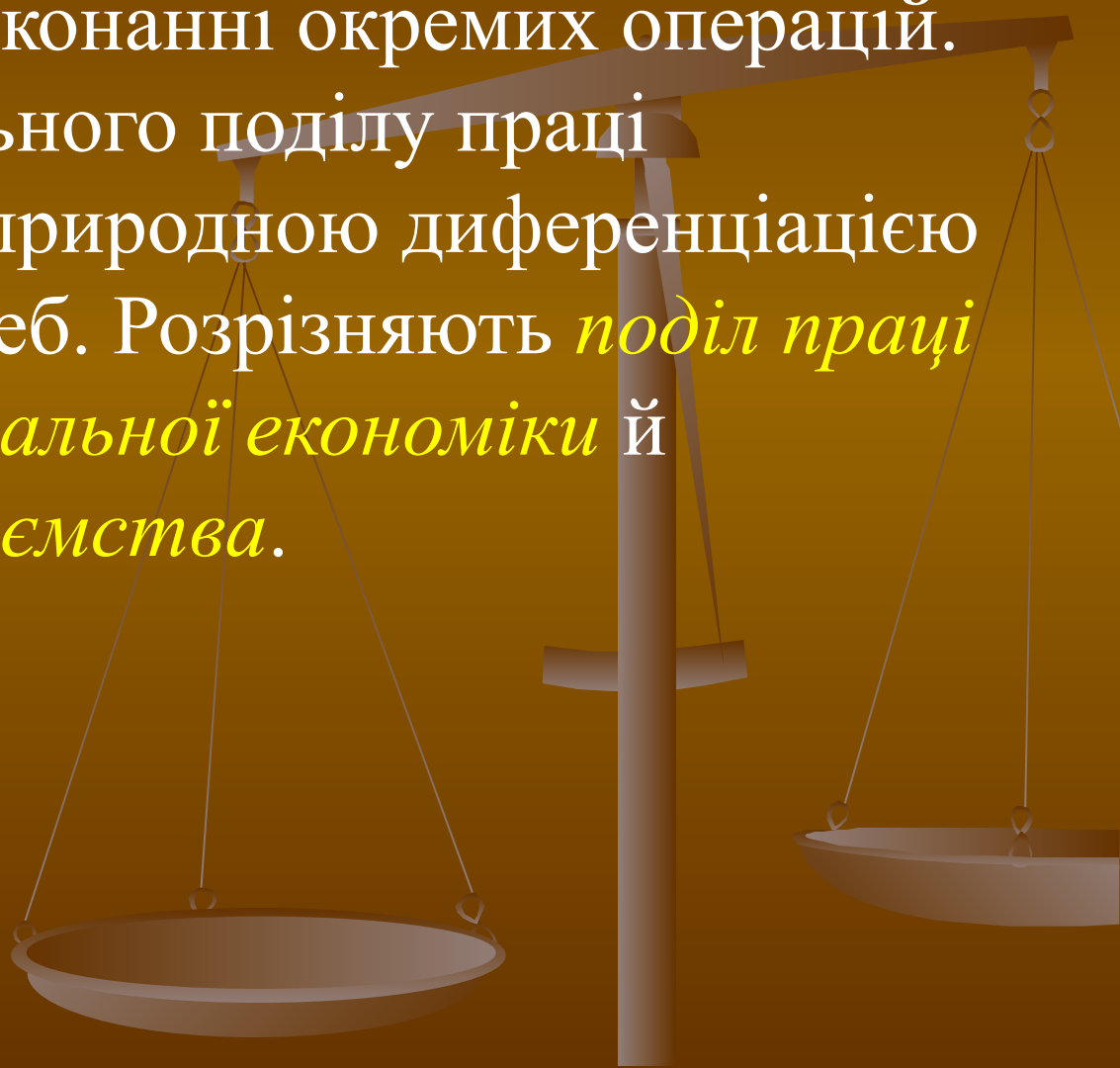
Обмін здебільшого носить прямий характер (продукту на продукт), тобто відбувається шляхом бартеру.

Під час третього крупного суспільного поділу праці виділяється прошарок людей (купці), які безпосередньо вже не займаються виробництвом, їх пряма функція – здійснення *обміну результатами праці між різними підрозділами (сферами) суспільного виробництва.*

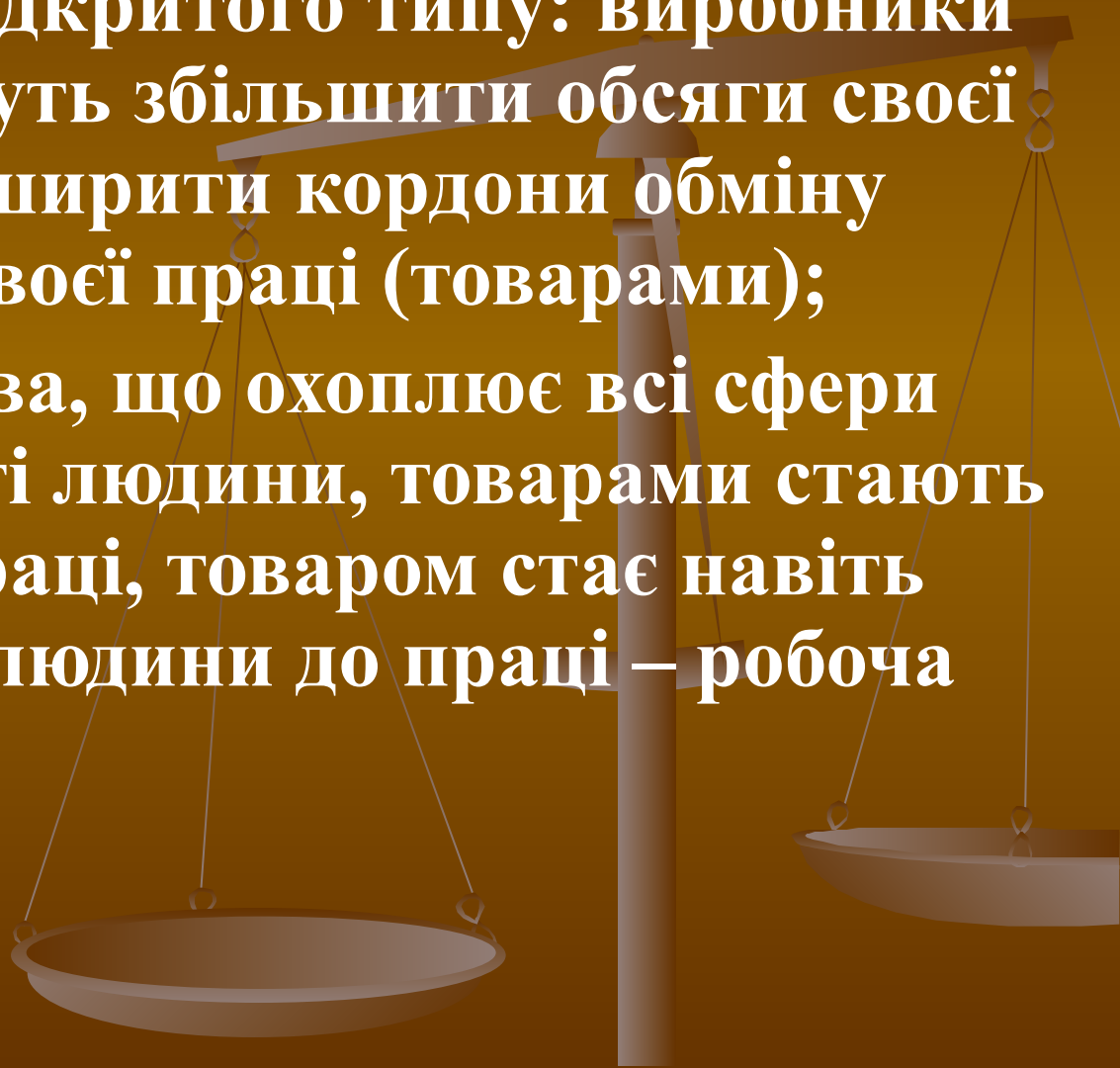
Тим самим вони звільняють і землероба, і скотаря, і ремісника від необхідності витратити час на реалізацію своєї продукції, останні мають змогу зосередити свою увагу виключно на виробництві, а це, безумовно, веде до підвищення продуктивності їх праці.

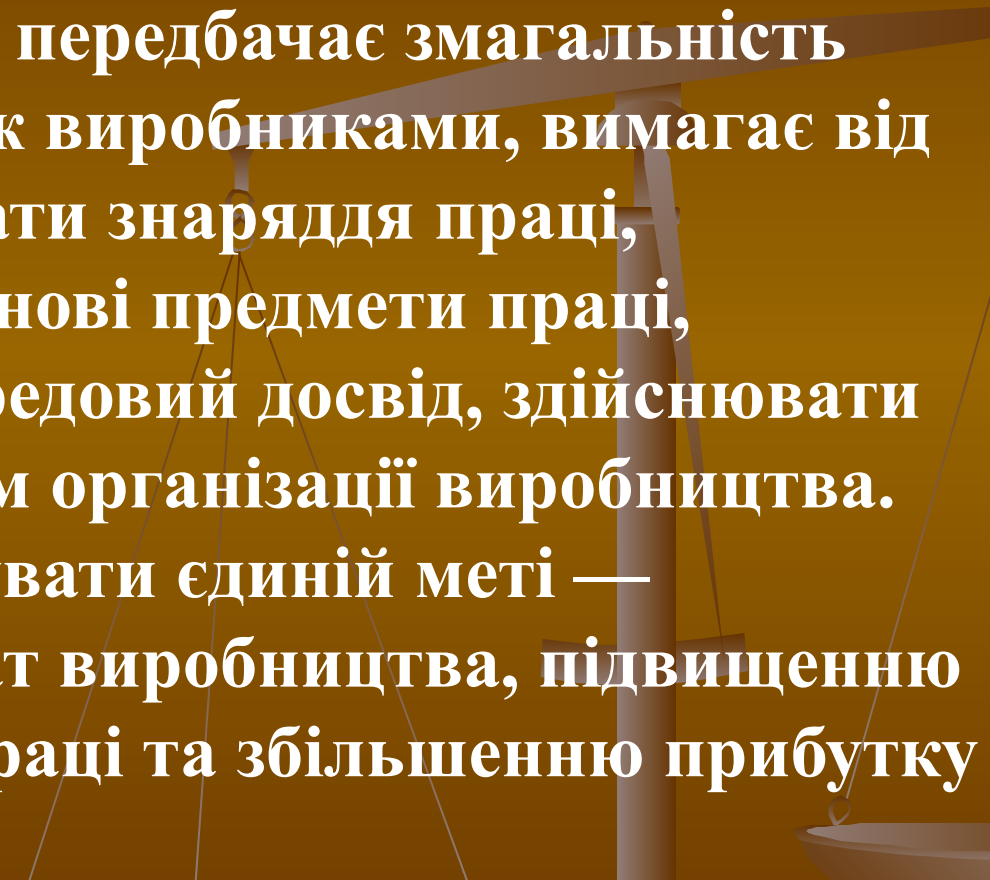
Суспільний поділ праці означає спеціалізацію людей на виготовленні певних видів продукції або виконанні окремих операцій. Розвиток суспільного поділу праці стимульований природною диференціацією суспільних потреб. Розрізняють *поділ праці усередині національної економіки* й *усередині підприємства*.

Товарну форму господарювання характеризують як:

- 1) господарство відкритого типу: виробники постійно прагнуть збільшити обсяги своєї діяльності, розширити кордони обміну результатами своєї праці (товарами);
- 2) тип господарства, що охоплює всі сфери життєдіяльності людини, товарами стають всі продукти праці, товаром стає навіть сама здатність людини до праці – робоча сила;

-
- 3) товарне виробництво, що сприяє реалізації власного інтересу та особистої зацікавленості кожної людини;
- 4) господарство, яке передбачає змагальність (конкуренцію) між виробниками, вимагає від них удосконалювати знаряддя праці, використовувати нові предмети праці, накопичувати передовий досвід, здійснювати пошук нових форм організації виробництва. Все це підпорядкувати єдиній меті — зменшенню витрат виробництва, підвищенню продуктивності праці та збільшенню прибутку (доходу).

5) виробництво динамічне, яке створює найбільш сприятливі умови для використання досягнень НТП, новітніх технологій;

б) форма організації суспільного виробництва, яка закладає матеріальні основи для прогресивних змін у суспільстві.

Ця система за своєю суттю демократична і вимагає, щоб її обслуговували також демократичні інститути державного управління, в тому числі такі, що спрямовані на захист прав і свобод людини.

